

# O canto das pedras

“Canto mundo hai que non se sabe!”

Escoitaba dicir ao xastre de Quian, que era meu pai, cando conectaba coas emisoras da diáspora e bebiamos na “arradio” prohibida e mais na xeneralista dos anos cincuenta.

E nesta angueira de sabedoría andamos aínda hoxe, e poida que sempre, a itinerancia que nos vén de lonxe. O tempo que transmuta tamén deixa a pegada do seu paso, a labra imaxinativa e imaxinaria, á beira dos “camiños da vida”, en afortunado título de Ramón Otero Pedrayo para unha obra feita no laxedo coas palabras.

XOSÉ VÁZQUEZ PINTOR

Licenciado en Filosofía e Ciencias da Educación, exerce como profesor de Ensino Medio en Pontevedra. Como escritor cultiva a poesía, a narrativa, o ensaio e o teatro. O seu labor literario ten sido recoñecido con numerosos premios. Moi vinculado á escena, colabora con frecuencia na radio e na prensa



E UN COLLE o costume e os afectos aos decámetros, tal afiador de Auria antiga (“*cun bocado de paxaro na boca*”), para saber que existe e dar recado das marabillas que se ofrecen a quen vai engorde e repara nas imaxes que son de seu natural ou cómplices, posuídas de encanto, para que a pedra fale.

Neste percorrido pola saudade e os anos escoitamos a voz e os ecos do sámago e do cerne da Terra que posuímos en habitación perpetua. Ninguén nos vai negar que a paisaxe é dos nosos ollos, aínda que a barbarie denigre e asoballe as cento unha mil árbores do reboredo, as pitas do monte sementan aquí alá aló e acolá os acivros e as cerdeiras sen outro pago que enguliren os froitos no seu tempo e hora tal comandan as estirpes nas herdanzas. Un cuarto hai en cadaquén que nos acouga en soño e viaxamos Exipto nas pirámides das formigas, coma en Formigueiros a Serra oulea no bater do ferro mineral que nunca vence ao mazo e ás mans de quen o quenta e doma en días-noites de labor na forxa primixenia. Teimudos, resistentes. Iso somos. Tal a pedra que non cesa nas sorpresas e arestora é o que xamais coidamos nos ollares de perfil e lóstrego. Reparade nas formas, que son xestos, xeitos, compadreo de convivios coas atmosferas de noso, noite e día, séculos e milenios. A primeira vez que ollei o mar era no Orzán bravío da Coruña, eu neno de nove anos, nacido en enterríos da Terra

do Medio. O mar! E as penedías da cidade emerxían despois de cada asolagamento: eran furelos, eran ovelas, eran burros, eran capoeiras nos brinquedos, eran xigantes que vencían... e o mar cansaba, cedía en berros, deitaba na mañá para sempre volver na noite do meu cuarto, sempre así.

Na andaina, un vai sabendo que o mineral é máis que aqueles sacos de lenzo con barriga branca que se botaba á terra para que o pan de centeo e millo e as patacas fosen moitas na casa labrega. Agora sei que o mineral está tamén nos cumes e nas valgadas da paisaxe, dando conta e sendo portavoz das anunciadas do tempo que transmutan en milenios, en cesantía á forza da intemperie. Nesta tarde de fulgores, reparo nas estampas da materia que nos honra como espectadores das pedras do sol, “solares”, onde bate a consciencia do astro, e así sabemos da medición do tempo que non cesa.

Na costa de Paradela, na parroquia de Carmorga (Carmoega), que xa estaba na toponimia dos máis antigos mapas, case cerne, case carnocha de sobreira, case de todo (arestora é microclima que Europa aloumiña desde lonxe), está soterrada na sombra dos toxais e dos piñeiros invasores, a **Pedra do Sol** da miña segunda infancia. É un corpo de granito que se olla ao lonxe, unha das táboas de Moisés, un soberano panel das horas e mandados do xigante Lithos, que esquecera aquí a memoria e deu nos

A Ponte dos Cabalos, do ano 970, sobre o río Arnego, no camiño real que ía dende O Reino ata Betanzos, lindeira dos concellos de Lalín e Agolada

Pendellos de Agolada



Cruceiro de Melide, o máis antigo de Galiza, segundo Castelao



Lugo na noite fría

desvaríos e contratas até aborrecer o Val que viste o inverno e primaveras coma unha cunca de manteiga. Cada día, en hora punta, medía o seu rostro a luz do facho solar, coma en espello. E todos eramos informados das 12:00, agás os cegos e a xente con discapacidade da vista panorámica, para quen falaba entón a campá dos avisos desde a espadana barroca ou neoclásica das parroquias da contorna: *"Nesta metade é cando rompe a luz / todas as miserias, cando o arco da vella loce máis / e alguén permite o paso / ata a cámara marmórea. / Cando neno, aquí neste segundo exactamente / o sacristán turraba do badal / para o anuncio dos rezos / e parábanse os labregos coma autómatas con Deus / de cara a cara, tuteanto as barbas / brancas que os iconos definían nas igrexas. / E ollei rezar sobre a terra unha muller / tan meritísima que se chamaba Mercedes, / coas maus agradecidas e os labios serenísimos / a dar vivas ao*

*seu christo de nácar. / E logo viñan Concha, Xerardo, Alfredo, Antonia / desde o silencio, a prantar firmes os pés no trigo. / Pasaron anos, tantos que a memoria / négame a senrazón da súa ausencia. / E manca."* (*Rotación violeta, 1996. Espiral Maior. Poesía*).

Envexosa deste lucidez da pedra montesía, a curia romana seica deu nas cavilacións dun reloxo de sol á vista e fronte ao astro: pedra informante, preocupación dos corpos e das almas, minuto de silencio, as avemarías. Era un rito. Outrosí xa os párrocos visten dixitais e o sacristán emigra. Fun onte, de madrugueiro, na esperanza, polo carril das ovellas. Porén, só existe no meu mapa de neno antigo –arestora gastan GPS de papá.

– Seica vas tirar unha foto ao aire! - quixo saber un dos filósofos labregos que aínda están aquí.

–

– A pedra xa estará comida, meu amigho.



Castelo de Pambre (Palas de Rei); ollada panorámica dende O Castro do mesmo nome

–  
– E se aínda vive, mellor lle vale o aghocho; alomenos non a rouban os ricos.

O río Toca toca Toques até beber toda a auga levada que disque hai no silencio eremita do Bocelo, o monte que alcanza no picouto do Pilar o ceo da Provincia da Coruña, a meirande estatura, que xa comen nela en sombra as tarabelas do vento electricista. Andei en paso de galgo o camiño que vai de Castro de Lobos á Moruxosa: tarde de sol de agosto, sábado comeán que dorme as doce. Nin can nin gato, só galiñas e un quiquiriquí que bate esporas no valado, amo e señor da antiga eira. Vou na procura do **Forno dos Mouros**, a mámoa. No cimo está a **Pedra Moura** e vista panorámica de Cova da Serpe, o respiro da Lagoa e do Convento de Sobrado, O Careón, O Farelo... Son bancadas, tallos de sentar a néboa, o lume que recacha neste día 2 do mes das Festas de Galiza, todas. A **Pedra** titán, o Ovo do Lagharto, impón os medos e o respecto. Recuar non podo e vou levado polo carreiro dos *quads*, polo paso das bestas e das vacas. Andar é pouco. Se se vence o mundo, a **Pedra** esmaga o Sísifo de Quián e de Melide, irresponsábel. A sombra pode e aconsellan os sabidos que o sol manca e coce a quen non gasta pucha nin sombreiro de palla. Lisco en medo até onde a Mámoa está en desproveito, case unha indulxencia prega aquí ao Cristo da Capela para

que Patrimonio recolla a súa alma que xace nos temperos da ferralla. É unha herdanza dos anos dos remendos: dos *si, quero, e máis non se pode*. E o tempo canta coma un cuco, nunca minte. Vergoña é que monumento megalítico sexa en desamparo: bula, corra calquera oportunidade na súa pronuncia de máis e mellor vista de respectos. No corredor da mámoa cagou un lobo unha migalla de pelica de ovella, case corno de boi que ninguén quere ollar nin saber. O túmulo foi convencido nas intemperies dos milenios e a miña vista axexa os ortostatos, por se houbese aquí uns curmáns de lonxe co dolmen dos Muíños, en Agro de Voda, na parroquia de Ferreiroa d'Agolada. Por acaso as pinturas. Non as manque quen ama! Nin coas cámaras dixitais! Levar consigo o galano e os afectos por este espazo que era das alturas da Terra do Medio, miradoiro, camposa, camposanto. Memoria de nós.

En Melide campa coma un músico o **cruceiro** máis antigo do noroeste peninsular, na Gallaecia. Castelao dixit. E sempre hai un desconfiado paporroibo que apunta unha chiscadela cara ao rianxeiro, que non dorme sono tranquilo en Bonaval até que a Terra de Abeancos trone o pandullo no seu mar de castros, na súa gándara cernil. Pois hai un niño de silencio aquí, que se escoita o paraíso das etnograffas. Silencio cómplice para que aquela noite "...el rei Carlos I e V, empera-



Fachada románica da antiga igrexa de San Pedro de Melide, hoxe na Capela do San Roque

A Nosa Memoria Histórica: monolito na cuneta de Saa (Palas de Rei-Lugo), na lembranza de Camilo Díaz Baliño e de Sixto de Rianxo



dor..." tivese leito en xergón de carocha caladiña cara ao seu soño de alcance universal: señor das terra e dos mares; que finara en Yuste, gota e gota, e para Melide nin chica nin real. O románico medra en harmonía neste corazón xeográfico que me dera acubillo, en chegada á vida polo santo André. E fico namorado de ser e de estar aquí papando a mosca do inverno, sedente, feliz, detrás da Capela de San Roque, que viste de **pórtico románico** (s. XIII) da antiga igrexa parroquial de San Pedro; detrás do **Cruceiro** (s. XIV), que é melindre e museo etnográfico a un tempo, identitario. Brinquedo e merlo son, ave sen pés que voa co maxín e soña os canteiros melidenses facendo pedra labrada nos canzoros, nas bases, nos fustes, nos capiteis, nas gárgolas, nos arcos e nas bóvedas dun ceo que canta e ri no bater da maceta no punteiro e no cicel: o repenique dun máxico alalá. Por aló no Leboreiro chouta a lebre dos séculos na pontella do seu nome e métense nas casas da aldea de lonxe os furelos da vida tras a ponte medieval con ollo grande, por onde o río colle acougo e nome, vai. E don Gaiferos toca pedra toda nos casarellos que abeiran o **Camión** aquí, en medras de saber que a **torre** que hai á vista de media légoa é a do **Convento do Sancti-Spiritus** (s. XIV-XVII), tesa e firme coma un torgo na gándara: pedra que canta máis cós sinos, máis alto e máis alá. Na Praza, o laxedo escoita os pasos da

laverca que agora sinte en madrugada o instinto de chamar e rechamar, peteiro en man, na **Casa do Concello** (s. XVII), tras o sono breve dunha noite en festa na **Capela do Santo Antón** (s. XVII): niño de citas e de cifras clandestinas de canta alimaña é feliz e rebuldeira. Soñea o soño dos milenios no que fora **Hospital de Peregrinos** (s.XV), hoxe Museo. Bebe a cabalería do Señor de Abeancos na fonte antiga da vila, no pío que recibe das bocas a abundancia e o balbordo da achedousó en xeito de cantor de freiras e de abades despois das mexericas da noitiña breve: un son de bóveda; coma en Santa María hai nas pinturas (s. XVI) de dentro da igrexa. **Santa María de Melide** (s.XII): arcos, canzoros, ábsida, o panteón que garda o primixenio do que eu son... Sento aquí ese tempo que dura ler o salmo dos convivios máis fermosos: pronuncio os nomes da estirpe de Estevo e de María, Casa da Ponte de Penas, e a recalada non é até que a dona velliña da laverca fai camiño xacobeo nos pasares do río Catasol; abeira no muro en pedra de sentar:

- Vaite xa, que é día claro.
- Para onde hei de ir?
- Sábelo ben.

A **Serra de Órrea** rexouba ao lonxe coma un músico da aldea, saxo tenor, cando é inverno pecho ou cando hai néboa de edredón no leito que arrequecen o Arnego e o Ulla en amoríos desde hai séculos, sen que a voda sexa ao fin alcance. Os ríos non casan, ámanse. E por acaso así debeu nacer aquí a **balea** que se olla vindo polo mar do Carrio, en reboladas e refachos de auga do trebón.

-Velái tes o "mar en terra".

O dramaturgo das aldeas de Galiza ficou tímido e lanzal a un tempo de mo dicir con causa na distancia da súa morada de Cercio, por acaso a parroquia máis frieira no seu topónimo, por acaso o berce e a raiola de Nuno Eanes de Cerceo, quen fora meu xograr e trovador nas **cobras e**



*palabras* máis belidas da nosa Festa Medieval, de hai uns poucos séculos, non máis. Pois era entón Varela Buxán un neno zoqueiro e músico con residencia no seu canastro das Pallotas, ollando ao lonxe das brétemas, cara á Melide e á Terra Chá e a Miranda, en pasando todas as alturas e as altezas que foran residentes nas pedras da Moureira. O teatreiro das Américas tiña afouteza en mo dicir nas cen mil veces: “aí está a balea gris ou negra, nunca moura, que a pedra non é das estirpes coma nós”. E eu non deixaba de ollar de todos os xeitos aquela compostura do cabezo; e soñaba un chafariz tan alto coma un medo; e viñan barcos de cazaría que nunca puideran coa súa vida, nunca; e foi así medrando a diferenza naquel peito de cuarzo-feldespato-mica insubornábel, rexo, Señor da Serra granítica. **Pena Guntín** ten arestora as arestas dos milenios de tanto bater coas ondas e coas xerfas dos nuboeiros. Ninguén houber que ouse mancar o punto, superficie seminal ou o ventre de femia que soñaran, soñan os galegos desde Saefia: hai un corredor de galos no seu bandullo que non cesa a navegación na noite con regreso; aínda que non semelle a súa movida; gasta un móbil e manda un SMS de ida e volta ao seu destino, que será un día nos océanos con pouca, os tempos líquidos, as outras mareas, os ventos irados, o rebulicio dos barcos baleeiros que virán do trinquete de Niponia, predispostos á súa

carne e graxa; balea distinta de Mar-Terra, coma un nimbo, coma un túmulo, coma un peito de lobo ou boi de sempre, en insubmisos.

– Olládea!!!!

– Nunca destino!

En **Curro de Eguas**, reside o Galo de Amarante, un quiquiriquí que viste esporas; triunfador dos “**corredores dos mouros**”, galernas galerías no sochán dos intestinos da montaña do frío que é o **Farelo, Monte Summio**, carrapucho illado na Terra do Medio, solteiro e comeán das brétemas que viaxan das Azores até Artabria e Normandía, beireando os señoritos até Pena Trevinca, que disque é noivada de vello cunqueiro, facedor de copas e de bastos, espadas e ouros, ases e treses, para que a brisca mate a flor do tempo dos ourizos, cando o vento recacha e morde nas arestas da montaña máis velliña, a que mancan as maquinolas do negocio e cargan nela as mechas de rebentar a Vida. Bebe cunqueiro as esencias que hai nos ventos cando dormen e na Trevinca déixase ao recacho a xenerosa entrega da paisaxe das alturas: toda historia, toda literatura, toda todo.

En cada curota de Galiza hai un figurino alzado de maxia para que nel saibamos as olladas do maxín, esa recreación que non soporta as evidencias e fai lume de achas na consciencia, ou desvaríos. Pois desvaríos hai aquí: pedras in/formes que escarranchan no aire, que foron labradas polo buril do vento, pola sarabia (que dicía

Seguimento na descuberta do Santuario do deus Berobreo, no Facho de Donón, parroquia d’ O Hío, en Cangas, fronte ás Illas Cíes, a Costa de Soavela e Cabo Home

Detalle do remate dun hórreo na parroquia de Brántega (Agolada)



Parafita en homenaxe a Xohán de Requeixo, unha das cinco que rodean a capela do Monte do Faro, en Chantada

o meu amigo Antón Tovar), polas nevaradas e os pedreiros do miúdo: enigmas do sochán e das atmosferas que aínda non sabemos. Pedras cabaladas, preguizosas laxes que semellan arrandeos cando a distancia é tanta e muda a vista en re-visión: cabalo, can, home da pucha, lagarto, boi, Beethoven (tamén alá lonxe en Cans, onde O Porriño mera e o Músico de Bonn senta na peneda e interpreta no piano a Sonata nº 14, Opus 27, nº 2: o "Claro de lúa", que compuxo para o lecer nas Gándaras de Budiño, no pórtico de Mar), a tartaruga... Hai que saber. E todos sabemos distinto de aprendices, somos sabidos, case sabios na contribución das conversacións, para que apampe o mundo e as herdanzas digan o que nosoutros/nós. E engula así a memoria e sexan mitos e proveito onde ir. Vinde aquí. Sentade cu. Abri-de ollares no cimo e saberedes da roda de amolar, da "tarazana" dos afiadores, crebando as distancias,

achegando a paisaxe dos cento un quilómetros na redonda: O Cebreiro, Courel, Manzaneda... ponde vós os nomes sacros, máis que o mapa papaleisón que os cronistas seguidores da lei das tarabelas eólicas deixaron sobre do chimpín onde comandar a nao do **Farelo**, que navega en solitario no *grand-sole*. Botade un cabo de voz en ousadía e de certo que ha chegar onde a Ciencia soubo dicir e decidir polo punto equidistante da Terra que agora temos: na aldea de Nugallás está, Concello de Antas de Ulla. E cesan así as outras variantes das disputas: Pambre, Amarante... Nada de torres nin castelos. O punteiro non quer máis sona e pouca, ancora, deixa mérito na soma dun rego, nas aradas dos milenios, un recanto do noso mundo, o tal quilómetro cero, légoa cero, paso e peso sen medida onde se escoita un aturuxo que medra en espiral e nacen asubíos. Estou na agarda do monolito que remarque en pé de pedra e canto esta sendistancia da xeografía que amo e que non sei senón dicir que é miña, miña, miña.

– Nosa!

– Miña!!

Onde hai laxedo hai as permanencias dos pasares de ave ou can ou lobo e xabaril, centos de cabras e coellos; pousadoiro de mantenza. Na intemperie foi a gravado das esencias, a primixenia, as coreografías. Na **Pedra das Alabardas** en Axiáz de Ventosa están as enciclopedias das batallas; pedra que encara o sol e non se vai despois das noites e dos fríos; sempre está. Dinlle prehistoria, símbolo, adoración, defensa, ataque, aviso. Eu non sei nin digo ren. Escoito as aves que fan agosto para se ir, fóronse xa e sempre volven a esta beira manuscrita. Na **Ermida de Couso** de Borraxeiros outras mans con forza deran gravura ás crónicas do día que son mil anos e mil anos e mil anos... de resistencia e conta. E o tempo semella un repenique, coma se onte. Paso dedo e ollos, deixo chover e escam-

par, remexo dentro dos indicios, fago mentes na espiral grandísima e nas cazolas e nos puntos e nas serpes e nas cruces e camiños de pedra e de máis pedra que non di e só anuncia, predica profecía, maxín e ciencia contra a resignación.

– Estiveches algunha vez na Ermida?

– Por dúas veces.

– E nunca máis?

– Nunca.

– Conviña saber

–

E un remexe a infancia, cando o Coteimil estaba inzado de *ghozofellos* que deitaban nas mámoas, antes e despois de faceren os debuxos a riscar nas pedras máis garridas; e cando era noite clara de xaneiro e viñan á man para comer o pan centeo deixando unha restrá de cóxegas como agasallo:

– A min fixéronme rir moito, dicía en nós o antigo panadeiro, xa velliño e serióte para a ocasión da infancia.

– E como son de grandes?

– Así coma uns cinco centímetros.

– E como é así?

– Hai que velos.

Nunca ver. Sempre soñar. Sempre. E pasou a escola e o instituto, e case o superior do ensino para nada saber máis claro de nós; só Altamira, Guisando, Quéops, Moisés, David e Salomón, Ramsés, Fenicia, Illa de Pascua, Machu Picchu...

En cada casa do lugar un pallote, un cabaceiro, un **hórreo** ("canasto")... E veñan chantos, palla, tella, pedra. O espectáculo das eiras (airas...) era a medida dos ferrados de mantenza: un claro, dous, tres, catro, seis... así até chegaren a Carnota, onde están as dimensións do *récord*. O hórreo da casíña labrega de Quian era o meu xogueite, onde nunca estaban os furelos e si o queixo da nabiza cara á primeira seca; as espigas de millo, coa raiña no cimo, coma un éxito; o centeo e o trigo, axiña da malla e da limpa; os brinqueados da casa das nenas e dos nenos; o



A Pena Moura, lindeira cos concellos de Sobrado dos Monxes e Toques

galo túzaro, que se pasaba coas galiñas; o vento asubiador nas mañás frías e a invernoada; a poliña da oliveira bendicida polo hisopo do "domingo de ramos" na Xerusalén mediática das parroquias; a nabiña e as sementes; as cebolas e os allos; as cousas e as causas da sorte; o tallo de pedra, onde os avós pronuncian o discurso das súas vidas; o mundo en paraíso.

Nos días de borraxeira o **hórreo** medra, estarrícase, pendura. E velaí vai o barco en pedra navegando a paisaxe. Soñamos mares e unha cheminea que bota fume branco; e recende a peixe; e o cruceiro espétase no ceo. Vou dentro e son capitán, pirata, gai-voteiro...; goberno a nao dos mamíferos, coma baleas que veñen de lonxe: Pena Guntín a primeira. Collo medo e baixo, arrío o petate e lisco para a coctina vella, onde a lareira ferve e son axiña as voces da mamá quen chama:

– Vaite ao anllar e tráeme uns rachsóns daqueles, que o lume se apaga.

Vou fóra. A eira molla e o barco está varado. Fica teso.

O noso hórreo é pequeniño e clásico, na Terrado Medio teñen **mos** de pedra en rectángulo, labrada ou "rústica" que casa coa madeira; os "tornarratos" son así unha marabilla intelixente. Na beiramar a pedra é dominante e os **mos** son redondos coma unha bola de pantrigo.

Son así a parte luminosa dos **celeiros** da casa. Nas distancias sábese ben quen recolle máis e mellor: está nesta arquitectura de encarga. Os *canastos* máis ricos non gastan





Roda do carro, no centro da vila de Rodeiro: o orgullo da estirpe na memoria

tella, cóbrense con sopenas, labradas por canteiros que debuxan tamén os remates en cruces distintas e filigranas artesanais e artísticas que daban sona aos amos e aos mestres da labra.

Na evolución pragmática dos tempos, o hórreo fíxose tamén modernidade no reparto do seu uso: xorden os **hórreos corredor**: expositores e celeiros a un tempo, non muda a dimensión e si a estética: a metade aberta ás intemperies. Neles multiplícase o uso. Nunca soñar tal travesía cando a infancia. Neles, arestora, os vellos da casa beben o sol e secan roupas da memoria, camiñan e viaxan nos ollares da paisaxe: outros piratas que compiten.

Xa conformei, nas páxinas pasadas, con Castela no recoñecemento dos moitos anos para o **Cruceiro de Melide**. O polígrafo rianxeiro soubo dar a cadaquén os seus méritos e deste xeito foron en medras as auto-estimas. O Cruceiro é así un valor melidense (ou "melidao"; lembrar neste *a propósito* xentilicio que "Ribeirao" era o nome antigo dunhas das estirpes de máis sona na vila, capital da Gándara) que acaroa ao pórtico románico da desaparecida igrexa parroquial de San Pedro, arestora, Capela de San Roque. Porén Galiza é un mosaico de **cruceiros**. Artistas e artesáns da pedra fixeron labra nas encrucilladas dos camiños, nos adros das parroquias, nos cantís do mar, nos rueiros, nas ermidas... Alí onde houbese unha data para a me-

moria está a parafita en cruz. Base, fuste, capitel. E aló no cimo, outeando os mares e as ventadas, os devotos e o pan das ánimas; un noso pai, as ave mariás; un xeito, un respecto; unha marabilla ou a chambonada do cicel salientando o feísmo; o encravado e a súa nai; o calvario. E no **Calvario do Hío**, en Cangas, está a man do artista Ignacio Cerviño para que o mundo axexe, sinta máis alá dos libros e alce os ollos en desmesura polas páxinas da historia cara ao desencravo: criatura é que rompe a canseira de tanto simbolismo.

-Ignacio, de onde é que chegaras, ou estás aínda?

-De alalóooo - e o eco sinala a Terra de Montes, toda ela, a eito, en pdraría.

-E o Pepe da Pena?

-Baixou tomar unha "fecha".

Saben no Morrazo que o Pepe da Pena, gastaba viño e canto de obra-doiro; era benquerido. Nesta simbiose da persoa e obra pasaron anos en que a autoría do Calvario era obra súa - repetían as voces dos camiños. A peza pasa por ser a obra mestra dos tres séculos, XIX, XX, XXI, en pouso do Mar e Terra que respira.

Hai pedras que, de pouco ou nada labradas, teñen o corazón grande e falan de lonxe e para lonxe: son distancia e permanencia. Espazo e tempo sen mensuras. Velaí as parafitas, pedróns, monolitos, placas... Voces, ecos. De cando en vez reciben o alumiño do vento; porén as máis das veces son visitas madrugueiras dos invernos e dos soles. Intemperie en pé de oficio. E non cesan elas de seren **Pedras da Memoria**.

Hai nelas a descarga do maxín que voa por enriba da realidade, sobreponse a dose da lembranza e do cariño. As tribos de antigo tiñan así a certeza dunha prolongación das causas vitalistas, solidarias. Eran referencia. Son referencia. Nelas pouso o *crono* das idades e verdea a sombra do norte, que é así a face máis frieira: a páxina sen libro. Neste perfil da pedra pouso a man para o refresco e sinto as



outras voces do silencio, aquelas que son palpación, sístoles; e cómpre adiviñarmos entón esas desmedidas, os rexistros. E un le as outras vidas pequeniñas, as que nunca están de máis alá dos anos e das horas, apenas un aí! e xa se apagan para a historia de noso: vagalumes, sen máis fulgor cá noite, que é un cinema curto, esa película. Non hai **Pedra** que non saiba do meu paso por este seu corredor que non recibe senón lapas da vexetación, vernices do vicio, comichura, sombra. Os canteiros e escultores prefiren que o granito fale de fronte ao sol, nese abano que vai do leste á pousa do astro nas enxivas do mar de noso. E as pedras son así noticia permanente, luz en claro, nunca candil.

Estamos de sempre afeitos a ler os nomes que aquí hai, en letra maior ou inicial minúscula. Algúns dos textos son transparentes, xenerosos; outros hai da levidade, minimalismo, amosa en \$cativerio. Velaí a riqueza da que son estas pedras testemuño. As feiras de mostras, onde máis e mellor aparecen as diferenzas enmarcadas, están nos cemiterios urbanos e das parroquias. Eran textos de rebumbio e afouteza; de caladiños da Terra e do Mar; de crences con fianzas; de laicos sen lauda, só unha herba que viña de seu en cada primavera e resistía as pegadas do zapatón esmagador, outro ano máis. Os da Casa de Vila de Quian eramos soterrados debaixo dunha lousa velliña, escasa, comida polas intemperies, mancada do cadril dereito,

coma se un pisón batese alí para a desfeita. Cada mes de novembro pousaba nela un ramallo de flores madrugueiras deste tempo coas sinaturas das mans labregas que vivían de caseiros. Segue aí; e pouso nela a punta dos meus dedos para asinar, en cada vez que vou e veño.

A "Recuperación pola Memoria Histórica", trae consigo a forza mineral no canto das palabras, para que o Tempo espelle e sempre sexa día e luz sobre a Terra que nos soña en permanencias. Desagradecidos hai que pasan de lixeiro sobre elas, tripando os nomes e os rostros, co sorriso laverco das idades do odio e maldicir: son a tristura. A maioría dos humanos senten a Historia como aprendizaxe e pousan os ollares da reflexión cara ao progreso: len, aprehenden, saben recibir a herdanza, respectan, aman, agradecen vivir.

*Cando a Memoria cese, se é que cede  
ao repenique das baiuras, nunca  
será morte para a vida de nós,  
que somos músicos en pedra e groría  
coma no Pórtico de Mestre argina:  
aquelas voces de organistrum e arpa  
a se pousar no claustro de oliveiras.  
Rexos corpos de fragancia e apelidos  
sodes cando abeiramos coma aquí  
aquela nosa Casa das benvidas.*

*Estamos dentro e todo é pan, sabor  
da Terra que vos garda en temperanza,  
coma soñar das aves, mia senhor,  
no mar alzadas:  
Amigas e Amigos ■*



Ruínas na Casa labrega

Mausoleo no cemiterio de Cangas; obra do mestre canteiro e escultor Ignacio Cerviño